

Storstockholms
brandförsvär

VL2021-01

Brandskydd i byggnadsminnen

En vägledning för dig som bor, förvaltar eller
bedriver en verksamhet i ett byggnadsminne

Storstockholms brandförsvär är ett
kommunalförbund som ansvarar för
räddningstjänsten åt tio kommuner:
Danderyd, Lidingö, Solna, Stockholm,
Sundbyberg, Täby, Vallentuna,
Vaxholm, Värmdö och Österåker.

Diarienummer: 112-556/2021

Brandskydd i byggnadsminnen

En vägledning för dig som bor, förvaltar eller bedriver en verksamhet i ett byggnadsminne.

Dokumentnummer: VL2021-01

Giltighet: Kommuner inom Storstockholms brandförsvär

Berörda regelverk: LSO, PBL, LBE, KML, FSBM

Senast reviderad: 2021-09-21

Beslutad 2021-07-29

Beslutad: Veronica Sandström, avdelningschef för Riskhantering

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
2	Byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen	6
	Statliga byggnadsminnen	6
	Enskilda byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen	6
3	Skillnader i brandskyddet nu och då	6
4	Systematiskt brandskyddsarbete (SBA)	7
4.1	Organisatoriskt brandskydd	7
	Kunskap om det skyddade värdet	7
	Gränsdragningslista och ansvarsfördelning	7
	Riskenventering och utbildning	7
	Skydd mot brandspridning	7
	Egenkontroll av brandskyddet	8
	Utrymningsorganisation	8
	Restvärdesplan/katastrofplan	8
4.2	Tekniskt brandskydd	9
	Brandvarnare, automatiskt brandlarm och släckanläggningar	9
	Handbrandsläckare	9
	Brandceller	9
	Brandfarliga varor	10
	Elektricitet	10
5	Riskbilder	11
	Vindar	11
	Avstånd till annan byggnad	12
	Brandskydd under byggarbets tid	12
6	Mer information	13

1 Inledning

Ett byggnadsminne kan stå tomt, nyttjas av olika verksamheter eller utgöra privata bostäder. Oavsett användningsområde åligger ett ansvar att vårda byggnadsminnet för samtliga aktörer som förvaltar eller nyttjar ett byggnadsminne eller kyrkligt kulturminne.

En brand kan medföra att skyddade värden, tänkta att finnas kvar för kommande generationer, kan komma att skadas eller helt förstöras. Skadeeffekten av bränder är inte bara brand och rökskador utan även skador som kan uppstå vid användande av släckmedel (exempelvis vatten och skum) samt åverkan under en räddningsinsats (friläggning av väggar och tak m.m.). Det är därför av stor vikt att även brandskyddet får ett särskilt fokus i dessa byggnader.

Storstockholms brandförsvär (SSBF) har tagit fram denna vägledning i syfte att utgöra ett stöd till de som bor, förvaltar eller bedriver verksamhet i byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen. Detta för att informera om det enskilda ansvaret och vikten av att bedriva ett systematiskt brandskyddsarbete (SBA) anpassat till det skyddade värdet. Vägledningen kan även användas som brandskyddsinformation till andra kulturhistoriskt värdefulla byggnader men som ej har klassificerats som ett byggnadsminne eller kyrkligt kulturminne.

Vid framtagandet av denna vägledning har dialog förts med Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelsen i Stockholms län.

2 Byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen

Byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen är statligt skyddade byggnader. Skydden ser olika ut, men gemensamt är att de olika kulturmiljöerna har höga kulturhistoriska värden. I ett vårdprogram/underhållsplaner framgår hur vården av byggnadsminnet ska efterlevas. Byggnadsminnen är det gemensamma namn som används i denna vägledning för att, i syfte att förenkla löptexten, gemensamt benämna följande kategorier. Ett systematiskt brandskyddsarbete (SBA) anpassat för byggnadsminnets skyddade värden ska finnas upprättat av såväl fastighetsägare, verksamhetsutövare som den enskilde i privata bostäder.

Statliga byggnadsminnen

Regeringen beslutar efter framställan från Riksantikvarieämbetet om att en byggnad ska förklaras som Statligt byggnadsminne enligt *Förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen*. I framtagna skyddsbestämmelser och vårdprogram framgår vilka skyddade värden en byggnad har, på vilket sätt byggnadsminnet ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden det inte får ändras.

Enskilda byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen

Länsstyrelsen beslutar om att en byggnad ska klassas som byggnadsminne enligt *Kulturmiljölagen (1988:950) (KML) 3 kap.* I framtagna skyddsbestämmelser samt vård och underhållsplaner framgår vilka skyddade värden en byggnad har, på vilket sätt byggnadsminnet ska vårdas och underhållas samt i vilka avseenden det inte får ändras.

Kyrkligt kulturminne som skyddas enligt *Kulturmiljölagen (1988:950) (KML) 4 kap. om kulturminnen*. Kulturminnet ska vårdas, underhållas och får inte väsentligt förändras.

3 Skillnader i brandskyddet nu och då

Det byggnadstekniska brandskyddet är en mycket viktig faktor för att förebygga och begränsa brandspridning i händelse av brand. Många av dagens byggnadsminnen har påverkats av en byggnadsprocess som pågått genom århundranden. Många kan ha genomgått åtminstone ett par ombyggnationer, med olika byggnadstekniska krav, vilket gör det svårt att bedöma det tekniska brandskyddet. Detta medför att det kan finnas behov av att genomföra brandtekniska åtgärder för att höja brandskyddet till en högre nivå. För att ta reda på det aktuella brandskyddet för en byggnad samt hur brandskyddet kan förstärkas finns brandskyddskonsulter på den privata marknaden att anlita.

4 Systematiskt brandskyddsarbete (SBA)

Ett systematiskt brandskyddsarbete ska bedrivas utifrån byggnadens förutsättningar och vara anpassat till det skyddade värdet. Detta innebär att på ett systematiskt sätt arbeta med brandskyddet för att förebygga och minska konsekvensen av en eventuell brand. Detta innefattar både brandtekniska och det organisatoriska brandskyddet. Skyddsbestämmelser och vårdprogram/underhållsplaner till ett byggnadsminne bör ligga till grund för upprättandet av det systematiska brandskyddsarbetet¹. Nedan presenteras förslag på fokusområden som kan beaktas vid framtagande av ett SBA för ett byggnadsminne.

4.1 Organisatoriskt brandskydd

Kunskap om det skyddade värdet

Ta reda på vilka skyddade värden er byggnad har och på vilket sätt det påverkar er och vilket ansvar ni har för brandskyddet.

Gränsdragningslista och ansvarsfördelning

Klargör ansvarsfördelningen för brandskyddet i hyresavtal och gränsdragningslistor. Såväl fastighetsägare, verksamhet som hyresvärd/bostadsrättsförening ska upprätta ett eget SBA.

Riskinventering och utbildning

Personal inom verksamheter ska regelbundet genomgå brandskyddsutbildning. Brandskyddsinformation för hyresgäster i bostäder bör finnas och delges. Genomför en riskinventering och ta fram en brandskyddspolicy för hur brandrisker ska hanteras. Tillsä se att det finns rutiner för att hantera tändkällor som exempelvis levande ljus, eldningskorgar, grillning med kol/gasol, linoljor m.m. Om eldstäderna i en byggnad ska få användas måste sotning och brandskyddskontroller genomföras. Användning av litiumjon-relaterade produkter bör följa Storstockholms brandförsvars vägledning *Laddningsplatser för el- och hybridbilar*. För vidare information i ämnet se Storstockholms brandförsvars hemsida.

Skydd mot brandspridning

Lagring av lös brännbar materiel intill fasad, i trapphus, vindsutrymme och på innergårdar utgör en risk för snabb brandspridning. Trapphus ska alltid hållas fria från brännbart material. Sopkärl som placeras i anslutning till byggnad, intill ingång eller nödutgång, utgör en risk både för utrymningsmöjligheten och anlagda bränder.

---

¹ SRVFS 2004:3 allmänna råd och kommentarer om systematiskt brandskyddsarbete

Egenkontroll av brandskyddet

Egenkontroll av brandskyddet är den primära aktiviteten för att säkerställa brandskyddet över tid och ska genomföras systematiskt och regelbundet. Ett bra riktvärde är att genomföra egenkontroller av brandskyddet en gång i månaden. Kontrollpunkter för egenkontrollen tas fram utifrån byggnadsminnets förutsättningar, typen av verksamhet som bedrivs och byggnadens skyddade värden. Kontrollpunkter samt genomförda kontroller bör dokumenteras och sparas.

Utrymningsorganisation

Den enskilde och verksamheter behöver ha en utrymningsplan/organisation. Organisationens omfattning är beroende av vilka risker som finns och vad som kan påverka en utrymning. I gamla byggnader kan det exempelvis finnas smala dörröppningar, trånga gångar, låg takhöjd och lättantändliga material som brinner med hög intensitet t.ex. golv, väggar och tak av trä samt löst hängande tyger. Detta kan påverka möjligheterna till en snabb och effektiv utrymning negativt.

Restvärdesplan/katastrofplan

Ta fram en plan för hur man vid en eventuell brand kan skydda byggnadsminnet samt lös egendom (tavlor, möbler och andra föremål av kulturhistoriskt värde) på bästa sätt. Information till räddningstjänsten bör finnas över hur skyddade värden ska prioriteras och hanteras i händelse av brand.

Bild 1: Brand på museum i Stockholm 2012.

Riksantikvarieämbetet har ett pågående arbete med att ta fram underlag till restvärdesplaner².

---

² Se länk till Riksantikvarieämbetets hemsida,
<https://www.raa.se/samhallsutveckling/riskhantering-och-katastrofberedskap/riskhantering-2/katastrofplan/>

4.2 Tekniskt brandskydd

Brandtekniska installationer eller funktioner stärker brandskyddet i en byggnad och utgör en del i det systematiska brandskyddsarbetet.

Brandvarnare, automatiskt brandlarm och släckanläggningar.

En tidig varning räddar liv och egendom. Ju snabbare en brand upptäcks, desto större möjlighet finns för en tidig släck/begränsningsinsats och för att personer hinner utrymma. En tidig varning kan möjliggöra för räddningstjänsten att snabbt begränsa skadeutbredningen och släcka branden.

Brandvarnare placeras så att det finns minst en på varje våningsplan. Beroende på hur stor boendearean är kan fler brandvarnare per plan behövas, varje brandvarnare kan förväntas ha en täckningsyta på högst 60 kvadratmeter. Brandvarnare bör placeras i, eller utanför, varje rum för sovande personer. Förekommer trappa placeras brandvarnare även i utrymmet direkt ovanför trappan.

För att skydda värden kan även högre behov finnas som automatiskt brandlarm, seriekopplade brandvarnare samt släckningsanläggning som exempelvis sprinkler och Hi-Fog system m.m.

Handbrandsläckare

Storstockholms brandförsvär rekommenderar pulversläckare på 6 kilo. Minst en i trapphus till flerbostadshus och i utökat antal inom övriga verksamhetsytor, exempelvis i källare, på vinden och i utrymmen med skyddade värden m.m. Ett ingripande med en handbrandsläckare kan innebära skillnaden mellan en liten brand och en fullskalig brand. Med andra ord, skillnaden mellan en mindre olycka och en katastrof. Pulver och andra släckmedel kan dock ha en negativ påverkan på olika materiel. Rådgör med en antikvarie om det finns risk för detta och om komplettering av annan typ av handbrandsläckare behövs.

Brandceller

En byggnad är indelad i olika brandceller i syfte att hindra, begränsa och fördröja brand och rökspridning. Dessa behöver kontrolleras, underhållas och vid behov utökas. I ett byggnadsminne kan behov finnas för att utöka/komplettera brandcellsindelningen i byggnaden. Detta för att minska risken för skada på skyddade värden. Dörrar i brandcellgränser ska fylla sin funktion och kontrolleras regelbundet. Vinds- och källardörrar där brännbar materiel finns bör motstå brand i minst 60 minuter och vara försedd med dörrstängare.

Vid bostadsbränder i flerbostadshus finns det risk för rökspridning som kan påverka trapphus och boenden i övriga lägenheter. Lägenhetsdörrar och fönster med låg eller helt utan brandteknisk klassificering kan öka risken för brandgasspridning ut i trapphus. För att minska brand och rökspridning samt skador i händelse av brand i byggnadsminnen bör alla typer av dörrar generellt hållas stängda.

Brandfarliga varor

Kontrollera om brandfarliga varor förekommer och att dessa i så fall hanteras och förvaras på rätt sätt³. Exempelvis ska brandfarliga gaser och sprayburkar inte förvaras tillsammans med brandfarliga vätskor. Brandfarliga varor i byggnadsminnen bör förvaras i skåp som är särskilt avsedda för ändamålet.

Elektricitet

Elrevisionsbesiktning bör genomföras regelbundet. Äldre byggnader kan ha gamla elinstallationer som bör ses över, både för elcentraler, ledningar och äldre utgången teknik/elektriska installationer m.m. Att ladda litiumjon-batterier som finns i tex elcyklar, bilar, mobiltelefoner, radioapparater eller annan elektronisk utrustning kan innebära risk för brand med ett snabbt förlopp. Den som äger eller förvaltar kulturbyggnaden kan behöva reglera hur och var laddning kan tillåtas.

Bild 2: Skador efter brand i mobiltelefon under laddning, 2019.

Bild 3: Brand i dimmer från 1950-talet, 2018.

---

³ Lag (2010:1011) om brandfarliga och explosiva varor.

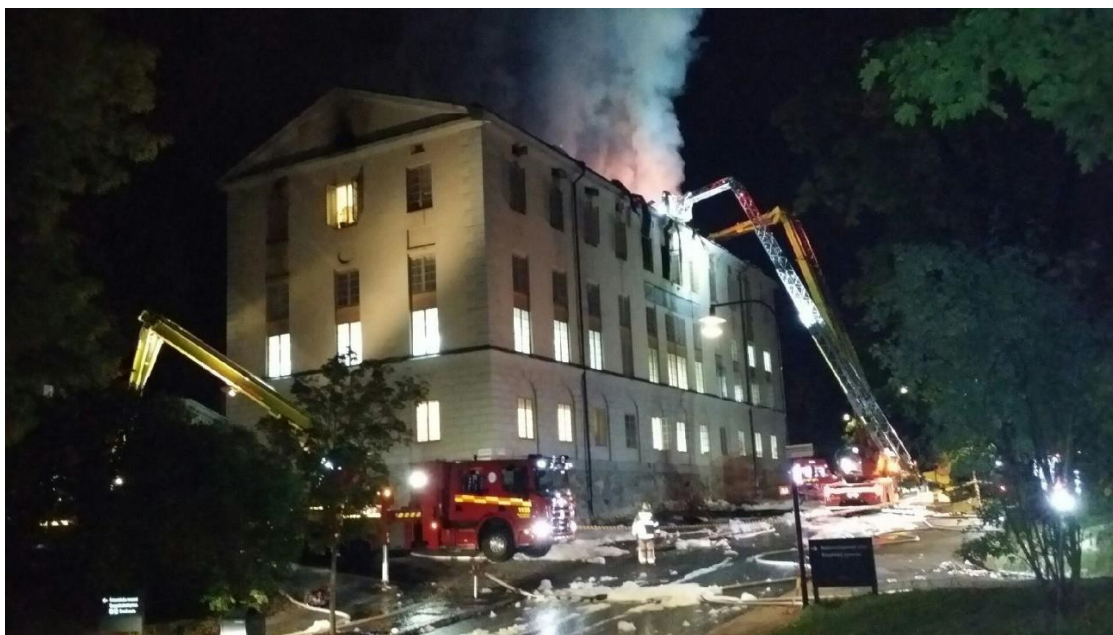
Riskbilder

Följande riskbilder tas här upp då dessa kan innebära svåra släckinsatser för räddningstjänsten samt stora skador på det skyddade värdet.

Vindar

Att vindsbränder tenderar att bli omfattande är ett vanligt och välkänt problem inom räddningstjänsten. När en brand når vinden blir det oftast kraftiga brandförlopp och stora skador i byggnaden.

Anledningen till att vindsbränder många gånger medför stora och omfattande egendomsskador är inbyggda svagheter och konstruktionsfel i det byggnadstekniska brandskyddet. Den snabba brandspridningen beror bland annat på otät brandcell eller avsaknad av brandsektionering inom eller mellan vindsutrymmen. Detta gör att räddningstjänstens förutsättningar att genomföra räddningsinsats är kraftigt begränsad. Räddningsinsatserna blir ofta komplicerade och krävande.

Bild 4: Vindsbrand på Skeppsholmen, 2016.

Avstånd till annan byggnad

Närhet till annan byggnad eller fasad kan innebära risk för brandspridning mellan byggnader. Exempelvis anses inte vanliga fönster ha något motstånd mot brand utan riskerar att gå sönder vid händelse av brand. Behov av brandskyddsklassade fönster eller andra åtgärder kan finnas för att skydda närliggande byggnad.

Brandskydd under byggarbets tid

Storstockholms brandförsvär rekommenderar att man vid ombyggnationer och renoveringar håller tillgången till brännbart material på en så låg nivå som möjligt. Rivningsmaterial bör föras bort från byggnaden löpande under byggtiden och upplag av nya byggmateriel (exempelvis cellplast) och tryckkärl bör inte förvaras i byggnaden.

Brandlarm bör finnas och vara kopplat till bemannad plats. Brandfarliga varor ska förvaras enligt Lag (2010:1011) om brandfarliga och explosiva varor. För att hindra att en brand på byggarbetsplats sprids upp till vinden rekommenderar Storstockholms brandförsvär att brandavskiljning i bjälklag mot vindsplanet finns under så stor del av byggtiden som möjligt. Beakta även brandcellgränsernas storlek och motståndskraft för brand samt närhet till eventuellt angränsande verksamheter under renoveringen.

Tydliga rutiner för laddning av elektriska produkter och eventuella heta arbeten bör finnas.

Bild 5: Brand i Gamla stan, 2002.

Bild 6: Brand i byggnad från 1897 under renovering i centrala Stockholm, 2017.

Mer information

Storstockholms brandförsvars förhoppning är att denna vägledning har bidragit till en ökad kunskap och förståelse kring brandskydd i byggnadsminnen för dig som privatperson, verksamhetsutövare och fastighetsägare.

Tänk på att en förändring eller komplettering av brandskyddet i en byggnad kan vara bygglovspliktig (kontrollera med kommunens byggnadskontor). Kontrollera även med Riksantikvarieämbetet eller Länsstyrelsen när förändring eller komplettering av brandskyddet planeras, så att åtgärderna är tillåtna att genomföras i byggnaden.

Vid frågor kring vård och tillsyn av byggnadsminnen kan man vända sig till följande myndigheter.

- Riksantikvarieämbetet ansvarar för tillsyn av efterlevnaden av skyddsföreskrifter och vårdprogram för statliga byggnadsminnen.
- Länsstyrelsen i Stockholm ansvarar för tillsyn av efterlevnaden av skyddsföreskrifter samt vård och underhållsprogram för enskilda byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen.
- Storstockholms brandförsvär utövar tillsyn enligt Lag (2003:778) om skydd mot olyckor och Lag (2010:1011) om brandfarliga och explosiva varor.